

MI, MLADI, TRAŽIMO I ZAHTIJEVAMO

Deklaracija mladih i smjernice za škole,
institucije i lokalnu samoupravu

UVOD

U savremenom kontekstu Novog Pazara mladi odrastaju u uslovima ekonomske nesigurnosti, ograničenih prilika za zapošljavanje, pojačanih migracija, složenih porodičnih odnosa i vidljivih društvenih nejednakosti. Istovremeno, posjeduju značajan potencijal – obrazovani su, digitalno pismeni, osjetljivi na nepravdu i spremni da se angažuju u svojoj zajednici. Ipak, njihov glas u kreiranju lokalnih politika, naročito u oblastima obrazovanja, mentalnog zdravlja, socijalne zaštite i borbe protiv diskriminacije, i dalje nije dovoljno sistematski uvažavan.

Polazeći od toga, ovo istraživanje usmjereno je na to kako mladi u Novom Pazaru doživljavaju postojeće usluge i podršku, te koje potrebe i nedostatke sami prepoznaju. Fokus je prije svega na iskustvima mladih od 15 do 22 godine – generacije koja je istovremeno izložena različitim rizicima, ali i ključna za budući razvoj zajednice.

Nalazi predstavljeni u ovom dokumentu rezultat su direktnog rada sa mladima. Tokom realizacije projekta, više od 320 mladih učestvovalo je na radionice i susreta na kojima se razgovaralo o njihovim pravima, položaju i iskustvima u školi, na fakultetu i u zajednici. Kroz tematske radionice – o pravima djeteta i mladih, diskriminaciji, mentalnom zdravlju, vršnjačkoj podršci, ulozi obrazovnog sistema, ulozi OCD i lokalnih institucija – bilježene su njihove izjave, poruke, komentari i prijedlozi. Oslonac istraživanja čine kvalitativni uvidi proizašli iz diskusija, grupnog rada i zajedničkih mapa problema i ideja; cilj je bio da mladi, u što slobodnijoj atmosferi, sami kažu šta im treba, šta im nedostaje i šta traže od škola, institucija i zajednice.

Na osnovu tih razgovora oblikovane su preporuke koje slijede. One ne polaze od unaprijed konstruisanih pretpostavki odraslih, već su plod autentičnih izjava, potreba i prijedloga mladih – onako kako su ih oni formulisali kroz rad u grupama i zajedničke diskusije. U tom smislu, preporuke predstavljaju pokušaj da se glas mladih prevede u jasan i primjenjiv set smjernica za obrazovne ustanove, lokalnu samoupravu, institucije i organizacije civilnog sektora.

Cilj ovog dokumenta nije samo da opiše stanje, već da posluži kao osnova za promjene: unapređenje postojećih usluga, razvoj novih servisa podrške, uspostavljanje savjetovališta za mlade, otvaranje prostora za učenje, kulturu i druženje, jačanje uloge škola u prevenciji diskriminacije i nasilja, te aktivnije uključivanje mladih u procese odlučivanja.

NOVI PAZAR I POLOŽAJ MLADIH

Novi Pazar je gradski centar u jugozapadnoj Srbiji, u dolini rijeke Raške, na prostoru koji historijski pripada regionu Sandžaka i ima ulogu ekonomskog i kulturnog središta ovog područja. Prema konačnim rezultatima Popisa stanovništva 2022. godine, u Novom Pazaru živi 106.720 stanovnik. Time je Novi Pazar među većim gradovima u Srbiji po broju stanovnika i jedan od rijetkih koji u posljednjim decenijama bilježi rast, dijelom zahvaljujući visokoj stopi nataliteta i snažnim vezama sa dijasporom.

Po etničkom i konfesionalnom sastavu, Novi Pazar je pretežno bošnjački grad, uz značajno prisustvo Srba i drugih nacionalnih zajednica, što ga čini jednim od ključnih multietničkih središta u Srbiji. U javnom i svakodnevnom životu isprepliću se bosanski i srpski jezik, islamska i hrišćanska tradicija, različiti kulturni obrasci i običaji, što stvara specifičan identitetski okvir u kojem mladi odrastaju.

Ekonomski, Novi Pazar spaja snažan preduzetnički duh (mali biznisi, trgovina, zanatstvo, tekstil) sa strukturnim problemima – visokom nezaposlenošću, posebno mladih, i ograničenim mogućnostima za stabilno zapošljavanje. Ovakav položaj „između potencijala i ograničenja“ direktno se odražava na perspektive mladih: mnogi istovremeno vide Novi Pazar kao prostor prilika i kao sredinu iz koje se odlazi u potrazi za sigurnijom budućnošću. Grad je ujedno važan obrazovni centar Sandžaka, sa većim brojem osnovnih i srednjih škola i visokoškolskih ustanova. Istovremeno, iskustva mladih ukazuju na potrebu za modernizacijom obrazovanja, boljom povezanošću sa tržištem rada i većim uvažavanjem glasa učenika i studenata. U oblasti socijalne i zdravstvene zaštite postoje ključne institucije, ali mladi često doživljavaju da podrška nije dovoljno dostupna, posebno u segmentu mentalnog zdravlja. Značajnu ulogu zato imaju organizacije civilnog sektora, sportski klubovi, kulturne ustanove i vjerske zajednice, koje popunjavaju praznine kroz neformalno obrazovanje, volonterizam, humanitarnu pomoć i programe podrške mladima.

Upravo u tom složenom okruženju – između prilika i ograničenja – nastaju poruke i prijedlozi mladih koji su temelj preporuka predstavljenih u ovom dokumentu.

GLAS MLADIH: OD PRAVA DO PROMENA

Projekat „Glas mladih: Od prava do promena“ zasnovan je na ideji da mladi u Novom Pazaru nisu pasivni posmatrači društvenih procesa, već akteri koji jasno prepoznaju probleme, imaju vlastita iskustva i razvijene prijedloge za promjene. Umjesto da se o njihovim potrebama govori „u njihovo ime“, projekat je usmjeren na to da se prostor da upravo njima – da sami, svojim riječima, opišu šta im treba, šta im nedostaje i kakvu zajednicu žele.

Projekat je dizajniran kao kombinacija edukativnog, istraživačkog i zagovaračkog procesa. U edukativnoj dimenziji, kroz radionice i tematske susrete, mladi su upoznavani sa svojim pravima – pravima djeteta i učenika, pravima mladih, pravom na zaštitu od diskriminacije, pravom na mentalno zdravlje, na učešće i na slobodu izražavanja.

Istraživačka komponenta projekta ostvarena je kroz direktan rad sa mladima u različitim sredinama. Više od 300 mladih prošlo je kroz 34 radionice, fokus grupe i diskusione susrete. Na tim susretima govorili su o tome koje usluge i oblike podrške koriste, kome se obraćaju kada im je teško, kakvo iskustvo imaju sa školom, institucijama i OCD, šta ih ohrabruje, a šta obeshrabruje da traže pomoć. Posebna pažnja posvećena je bilježenju njihovih izjava, komentara, poruka i prijedloga – kroz zajedničke mape problema, rad u manjim grupama i otvorene razgovore.

Svi nalazi koji se u ovom dokumentu prezentuju nastali su upravo iz tih bilješki i poruka mladih. Zbog toga preporuke koje slijede nisu teorijska vježba, već direktan odraz onoga što su mladi rekli da im treba: od savjetovališta za mlade i sigurnih prostora za razgovor, preko kulturnih i sportskih sadržaja, do promjena u školskom životu, javnom prevozu, zapošljavanju i učešću u odlučivanju.

Najvažniji rezultat ovog procesa jesu preporuke oblikovane na osnovu autentičnih izjava, potreba i prijedloga mladih. One nisu konstrukt odraslih „u ime mladih“, već svojevrsni prevod njihovog glasa u jasan i primjenjiv skup smjernica koje škole, lokalna samouprava i druge institucije mogu da ugrade u svoje politike i praksu.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA I PODRŠKE MLADIMA U NOVOM PAZARU

Deklaracija mladih i smjernice za škole, institucije i lokalnu samoupravu

U nastavku prenosimo poruke i glas mladih koje smo zabilježili kroz rad sa njima – kroz radionice, razgovore, zajedničke aktivnosti i bilješke. Ovi zahtjevi odražavaju ono što su mladi sami isticali kao svoje potrebe, probleme i prijedloge rješenja. Formulirali smo ih i sistematizovali, ali sadržaj koji slijedi pripada mladima – kao njihov jasan stav, poruka i zahtjev upućen institucijama, OCD, i svim odraslima u našem gradu.

MI, MLADI, TRAŽIMO I ZAHTIJEVAMO:

I.SVOJA PRAVA, STVARAN GLAS U ODLUČIVANJU I ŽIVOT BEZ NASILJA I DISKRIMINACIJE

1.Uključivanje mladih u procese odlučivanja

Mladi su tokom radionica istakli da gotovo nikada nisu bili pitani za mišljenje o problemima koji se direktno tiču njih, bilo na lokalnom ili školskom nivou. Mnogi smatraju da je gotovo nemoguće prići donosiocima odluka, da ih niko ne želi saslušati i da se njihov glas ne vrednuje.

Preporučuje se formiranje ili jačanje lokalnog vijeća mladih, savjeta mladih ili sličnog mehanizma u kojem su srednjoškolci i studenti ravnopravni učesnici konsultacija o budžetu, strategijama, planovima i projektima. Učešće mladih ne smije biti simbolično: njihovi prijedlozi moraju biti dokumentovani, razmotreni i, u mjeri mogućeg, uvaženi.

Na nivou škola, potrebno je veće uvažavanje mišljenja učenika o školskim pravilima, rasporedu časova (preopterećenje, blok nastava), izboru vannastavnih aktivnosti i uređenju školskog prostora. Treba jasno predvidjeti konsultacije sa ueničkim parlamentom prije donošenja važnih odluka.

Posebno je važno razviti programe edukacije mladih o njihovim pravima na okupljanje, miran protest, štrajk, slobodu izražavanja i učešće u javnom životu – i to

2.Sistematsko uvođenje tema ljudskih prava, dječijih prava i prava mladih

Rad sa mladima pokazao je da većina skoro ništa ne zna o svojim pravima – šta im pripada, šta ih štiti, koja su ograničenja i gdje su granice njihove odgovornosti. U tom polju mladi nisu osnaženi, iako bi upravo u tom životnom dobu to moralo biti jedna od ključnih oblasti znanja i podrške. Radionice su pokazale da većina mladih vrlo malo zna o Konvenciji o pravima djeteta, domaćem zakonodavstvu koje štiti dječija i ljudska prava, kao i o osnovnim dokumentima poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Mnogi ne znaju da imaju pravo da budu pitani, da učestvuju u odlukama koje ih se tiču, niti razumiju gdje se završavaju njihova, a počinju prava drugih.

Preporučuje se da se teme dječijih prava, prava mladih, diskriminacije, predrasuda i stereotipa sistematski obrađuju u okviru građanskog vaspitanja, sociologije, filozofije, jezika, vjeronauke i drugih predmeta, ali i kroz posebne radionice i vannastavne aktivnosti. Potrebni su praktični, interaktivni programi – ne samo „prepričavanje zakona“ – u kojima će mladi imati priliku da kroz diskusiju, primjere i igre uloga razumiju šta konvencije i zakoni znače u njihovom svakodnevnom životu: u školi, porodici, zajednici i online prostoru.

Važno je da postoji neko ko će im sistematski objašnjavati ne samo šta „imaju pravo“, već i šta je odgovorno ponašanje, gdje se prave granice, kada treba da stanu i razmisle, kao i da njihove stavove neko zaista uvažava, a ne samo formalno sasluša.

3.Nulta tolerancija na nasilje, govor mržnje, uznemiravanje i diskriminaciju

Škole treba jasno da uspostave kulturu u kojoj nasilje, uvrede, ismijavanje, govor mržnje i diskriminatorni „humor“ nisu prihvatljivi – ni u učionici, ni u hodnicima, ni na društvenim mrežama i chat grupama. Nastavnici i stručno osoblje moraju dosljedno reagovati na takve pojave, ne relativizirajući ih kao „šalu“. Svaka škola treba da ima jasan, učenicima razumljiv dokument koji objašnjava šta je diskriminacija, govor mržnje i uznemiravanje, kao i koje su posljedice takvog ponašanja.

Neophodno je uspostaviti jednostavne, povjerljive i sigurne procedure za prijavljivanje nasilja, uznemiravanja i diskriminacije. Učenici moraju da znaju kome mogu da se obrate i da imaju povjerenje u tu osobu (psiholog, pedagog, razredni starješina, tim za zaštitu učenika), šta se dešava nakon prijave, u kom roku će škola reagovati i kako će se zaštititi njihova privatnost. O tim procedurama treba ih upoznati na časovima odjeljene zajednice i kroz posebne radionice.

Pored sankcija, potrebno je uvoditi edukativne mjere – razgovore, radionice – kako bi učenici razumjeli zašto je takvo ponašanje štetno, šta su granice njihovih prava, ali i gdje su granice odgovornosti prema drugima. Mladi su istakli da se o ovim temama s njima rijetko razgovara, da im niko sistematski ne objašnjava njihova prava i obaveze, niti imaju povjerenja da ukažu na problem.

Preporučuje se i redovno praćenje stanja nasilja i diskriminacije među mladima – kroz periodične kvalitativne i kvantitativne uvide o iskustvima mladih s nasiljem i pristupom uslugama. Nalazi treba da budu javno dostupni i da služe kao osnova za planiranje novih programa i intervencija.

4.Omogućiti slobodno djelovanje i aktivizam mladih

Mladi žele da se bave aktivizmom, da javno zagovaraju svoje stavove i brane svoja uvjerenja, ali često strahuju od posljedica: targetiranja, pritisaka, prijetnji njima ili njihovim porodicama.

Preporuka je da institucije jasno podrže pravo mladih na mirno okupljanje, udruživanje i javno izražavanje, u skladu sa zakonom, i da ih zaštite od zloupotreba i pritisaka. Potrebno je razviti kulturu u kojoj se aktivizam mladih cijeni kao doprinos zajednici, a ne doživljava kao prijetnja.

II. PODRŠKU ZA SVOJE MENTALNO ZDRAVLJE, SIGURNE LJUDE OD POVJERENJA I DOSTUPNA SAVJETOVALIŠTA

5.Uspostavljanje savjetovališta za mlade

Mladi su jasno rekli da u Novom Pazaru gotovo da ne postoji kontinuirana, institucionalizovana podrška kroz savjetovanje – ni psihološko, ni karijerno, ni pravno. Većina dostupnih aktivnosti je projektna, vremenski ograničena i bez kontinuiteta i jasne vidljivosti.

Preporuka je da se uspostavi mreža savjetovališta za mlade, koja bi obuhvatala:

- psihološka savjetovališta,
- karijerna savjetovališta,
- pravna i porodična savjetovališta,

organizovana u različitim okruženjima: u Domu zdravlja i/ili posebnom centru, u školama, na Univerzitetu, u Kancelariji za mlade, kao i u okviru OCD i stručnih službi.

Važno je da ovi servisi budu besplatni, dostupni, nenametljivi i bez stigme. Mladi često ne žele da podršku traže u školi ili Domu zdravlja, ali im je lakše da se obrate OCD ili Kancelariji za mlade. Zato je važno da više aktera pruža podršku, ali i da postoji jasan pregled – ko pruža koju vrstu pomoći, na koji način i kako im se mogu obratiti. Posebnu podršku treba pružiti psihološko–savjetodavnim centrima, besplatnim linijama pomoći i online savjetovalištima za mlade.

6. Jačanje uloge stručne službe u školama

Školske psihologe i pedagoge potrebno je osnažiti da se bave sistemskom prevencijom nasilja, diskriminacije i problema mentalnog zdravlja, a ne samo pojedinačnim kriznim slučajevima i administracijom. Mladi su jasno ukazali da stručnu službu rijetko koriste zbog nedostatka povjerenja i straha da njihovi problemi neće ostati povjerljivi. Često se dešava da se odlazak kod psihologa ili pedagoga doživljava kao kazna – mjesto gdje se ide „kad nešto pogriješiš“, a ne kao prostor podrške.

Stručne službe treba da rade na izgradnji povjerenja kroz vidljivo prisustvo u učionicama, radionice, koncept „otvorenih vrata“, anonimne kutije povjerenja i druge forme koje poručuju da su tu za učenike. Ključno je da psiholozi i pedagozi garantuju diskreciju i poštovanje, te da imaju dovoljno vremena i kapaciteta za stvarni rad sa mladima, a ne da budu opterećeni isključivo administrativnim obavezama.

7. Radionice o mentalnom zdravlju i komunikaciji

Mladi su snažno naglasili da im nedostaju znanja i vještine iz oblasti mentalnog zdravlja i komunikacije – ne razumiju uvijek svoje emocije, ne znaju kako da razgovaraju s roditeljima, vršnjacima i nastavnicima, niti kako da potraže pomoć kada im je potrebna.

Zato škole, u saradnji s lokalnom stručnom zajednicom (psiholozi, psihijatri, OCD), treba da organizuju cikluse radionica o stresu, anksioznosti, pritiscima, vršnjačkom i online nasilju, zdravim načinima izražavanja emocija i traženju pomoći. Fokus ovih radionica treba da bude na praktičnim vještinama: kako prepoznati da imam problem, kome da se obratim, kako podržati prijatelja, kako se konstruktivno suprotstaviti nasilju i kako postaviti granice.

Poseban akcenat treba staviti na komunikacijske vještine – kako razgovarati s vršnjacima, roditeljima i nastavnicima, kako izraziti neslaganje bez konflikta i kako pregovarati o rješenjima. Mladi su upravo ovo prepoznali kao jednu od najvećih praznina u podršci koju trenutno imaju.

8. Osnivanje bračnog i porodičnog savjetovališta

Mladi jasno prepoznaju da mnogi njihovi problemi potiču iz porodičnih odnosa, konflikata, očekivanja i nejasnih granica. Porodično savjetovalište omogućilo bi da mladi, roditelji i drugi članovi porodice uz stručnu podršku rade na komunikaciji, rješavanju konflikata i prevazilaženju kriza, umjesto da problemi ostaju potisnuti.

Ovakav servis bi doprinio prevenciji težih oblika porodičnog nasilja, poboljšanju mentalnog zdravlja mladih i jačanju podrške roditeljstvu.

III. OBRAZOVANJE KOJE IH ZAISTA OSNAŽUJE, AKTIVNE PREDSTAVNIKE I PARTNERSTVA

9. Dostojanstveni uslovi studiranja u svom gradu – funkcionalan univerzitet, studentski dom i menza

Mladi jasno poručuju da žele da studiraju u svom gradu, ali u uslovima koji su stabilni, pravedni i dostojni njihovog truda. Problemi u funkcionisanju Državnog univerziteta u Novom Pazaru – od krize povjerenja do nesigurnosti u pogledu kvaliteta nastave i budućeg statusa diploma stvaraju snažan osjećaj neizvjesnosti i dodatni stres. Studenti očekuju da nadležne institucije hitno i transparentno riješe postojeće probleme, uz uključivanje predstavnika studenata u procese odlučivanja i zaštitu svih koji se javno zalažu za poboljšanje stanja.

Istovremeno, mladi naglašavaju da im nedostaju osnovni elementi studentskog standarda – studentski dom i menza. Veliki broj njih dolazi iz okolnih mjesta i opština Sandžaka, plaća skupe privatne smještaje i ishranu, što znatno opterećuje njihove porodice i dovodi do odustajanja od studija ili odlaska u druge gradove. Posebno su pogođeni studenti iz socio–ekonomski ugroženih porodica i mlade žene, kojima često izostanak sigurnog i kontrolisanog smještaja dodatno sužava mogućnosti studiranja.

Preporuka je da država, Grad Novi Pazar i Državni univerzitet, u saradnji sa studentima, zajednički izrade jasan plan za unapređenje uslova studiranja u gradu. Taj plan treba da obuhvati:

- stabilizaciju i unapređenje rada Državnog univerziteta, uz veću transparentnost i učešće studenata u donošenju odluka;
- izgradnju ili obezbjeđivanje studentskog doma koji će ponuditi bezbjedan i finansijski dostupn smještaj;
- uspostavljanje studentske menze sa subvencionisanim, kvalitetnim obrocima;
- jasne mehanizme informisanja i uključivanja studenata u kreiranje politika studentskog standarda.

10. Aktivni i osnaženi učenički parlamenti

Učenički parlamenti ne smiju postojati samo „na papiru“. Potrebno je da dobiju stvarnu ulogu u kreiranju školskog života: u izradi školskih pravilnika, kalendara aktivnosti, izboru vannastavnih sadržaja i pokretanju inicijativa. Učenici treba da osjete da njihov glas može dovesti do konkretnih promjena, a ne samo do simbolične konsultacije.

Preporučuje se da predstavnici učeničkih parlamenata budu uključeni u školska tijela koja odlučuju, da njihova mišljenja budu zabilježena i ozbiljno razmotrena, te da se jasno komunicira šta je usvojeno, a šta nije – uz obrazloženje.

Potrebno je i sistematsko osnaživanje učeničkih parlamenata: obuke za članove (liderstvo, komunikacija, prava mladih, zagovaranje), jasna strategija njihovog razvoja, kao i vidljiva promocija u školi kako bi se više učenika kandidovalo i uključilo. Zbog čestih promjena generacija, podrška i mentorstvo moraju biti kontinuirani.

11.Neformalno obrazovanje i programi podrške za mlade

Grad treba da redovno raspisuje konkurse za škole, učeničke inicijative i OCD koje organizuju radionice, kampanje, umjetničke projekte, istraživanja i zagovaračke akcije za mlade. Neformalno obrazovanje treba da bude prepoznato kao ključni kanal za razvoj ličnih kompetencija i građanske svijesti mladih.

Mladi su izrazili snažnu želju za neformalnim obrazovanjem: obuke iz javnog nastupa, mentalnog zdravlja, liderstva, komunikacije, pisanja CV-a, konkurisanja za posao, stranih jezika, debatovanja, slikanja, kreativnog pisanja i drugih mekih vještina. Takođe, žele priliku da putuju, upoznaju druge gradove i zemlje regiona i povezuju se sa vršnjacima.

Oko 70% njih izjasnilo se da nikada nije bilo na radionici – većina kaže da nikada nije bila informisana, niti zna šta su takvi programi i kako se u njih uključuje. Kao glavne vještine koje im nedostaju navode: komunikaciju, javni nastup, znanja o mentalnom zdravlju, biznis i digitalne vještine, kako se zaposliti, naša prava i demokratiju.

12.Više praktičnih aktivnosti u školama

Mladi žele da škola bude mjesto gdje se uči i kroz praksu, a ne samo teorijski. Preporučuje se razvoj učeničkih zadruga, saradnja sa lokalnim poslodavcima, organizovanje praksi i društveno korisnog rada (akcije, projekti, volontiranje).

Kroz ove aktivnosti mladi stiču radne, organizacione i socijalne vještine, bolje razumiju svijet rada i potrebe zajednice, a škola postaje relevantnija za njihov stvarni život.

13.Partnerstvo škola, OCD i lokalne samouprave

Škole i fakulteti treba sistematski da ostvaruju partnerstva sa organizacijama civilnog sektora koje rade sa mladima u oblastima mentalnog zdravlja, ljudskih prava, volonterizma, kulture i sporta. OCD već posjeduju razvijene programe, metode i iskustvo – nema potrebe da svaka škola „iznova izmišlja“ programe. Mladi posebno ističu da su programi koje OCD sprovode kreativni, neformalni, opušteni i njima bliski i zanimljivi.

Partnerstva je potrebno formalizovati kroz sporazume o saradnji, zajedničke projekte i godišnje planove aktivnosti. Lokalna samouprava treba da organizuje redovne sastanke sa upravama škola i fakulteta, predstavnicima OCD i mladima, kako bi se razmotrilo šta je urađeno, koji problemi postoje i koje su nove potrebe. Na taj način preporuke se ne završavaju jednim projektom, već se prate, revidiraju i nadograđuju kroz kontinuiranu saradnju.

14.Uključivanje roditelja kao partnera

Roditelji treba da budu tretirani kao partneri u podršci mladima, a ne samo kao publika na priredbama ili izvor pritisaka. Preporučuje se organizovanje posebnih roditeljskih sastanaka, tribina i radionica na teme diskriminacije, mentalnog zdravlja, nasilja, upotrebe društvenih mreža i prava mladih.

Kroz otvoren dijalog mladih, roditelja i škole može se graditi zajednička strategija podrške: kako reagovati na probleme, sa kim se konsultovati, kako uskladiti očekivanja i kako izbjeći prenošenje pritisaka i strahova sa odraslih na mlade.

Savjeti roditelja postoje, ali mladi i nastavnici često ukazuju da su oni više formalno prisutni nego stvarno funkcionalni – rijetko učestvuju u donošenju odluka i nemaju dovoljno uticaja na školske politike. Potrebno je osnažiti savjete roditelja da zaista budu aktivni partneri školi i mladima.

IV. JASNE POLITIKE, STAVOVE I RESURSE DA MLADI BUDU PRIORITET U STRATEGIJAMA A NE SAMO U SLOGANIMA

15. Obnova povjerenja u institucije

Jedan od najsnažnijih nalaza jeste duboko nepovjerenje mladih u institucije. Mnogi vjeruju da ih institucije neće zaštititi, da pravda nije jednaka za sve i da se problemi često zanemaruju.

U gotovo svakoj temi, na kraju se dolazi do neke nadležne institucije – škole, centra za socijalni rad, policije, tužilaštva, lokalne samouprave – ali mladi rijetko vide primjere da ti akteri reaguju pravovremeno i pravedno. Zbog toga im opada moral i osjećaju da je promjena nemoguća.

Obnova povjerenja u institucije zahtijeva:

- transparentno i dosljedno postupanje u slučaju prijava nasilja, diskriminacije i korupcije,
- otvorenost za dijalog sa mladima,
- javno preuzimanje odgovornosti za greške,
- aktivno uključivanje mladih u kreiranje i praćenje politika.

Mladi su jasno poručili da bez institucija koje rade svoj posao i zaista ih čuju, nijedna druga preporuka neće imati puni efekat. Zbog toga upravo ovu preporuku doživljavaju kao ključnu za svaki ozbiljan iskorak u Novom Pazaru.

16. Izrada lokalne strategije i akcionog plana za mlade

Iako je Novi Pazar prepoznat kao „grad mladih“, on nema usvojenu strategiju za mlade niti lokalni akcioni plan za mlade. Mladi to doživljavaju kao jasnu poruku da, uprkos deklarativnim porukama, nisu zaista prepoznati kao prioritet.

Preporuka je da se, u participativnom procesu sa mladima, školama, fakultetima, OCD i institucijama, izrade:

- lokalna strategija za mlade,
- akcioni plan za mlade,
- kao i da se u strateške dokumente socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva integrišu ciljevi i mjere direktno vezani za mlade.

Mladi treba da budu uključeni u proces izrade od početka do kraja – ne samo da budu formalno konsultovani na kraju, već da učestvuju u definisanju problema, prioriteta i rješenja.

17.Odgovor na javni govor i medijska podrška

Predstavnici lokalne vlasti, institucija, portala i medija treba da izbjegavaju poruke koje hrane stereotipe, predrasude i podjele, a posebno one koje targetiraju mlade i ranjive grupe. Potrebno je javno osuđivati diskriminaciju i govor mržnje, te jasno stati u zaštitu mladih, djece, manjina, osoba sa invaliditetom i socijalno ugroženih kada su javno napadnuti ili prozivani.

Grad, u saradnji sa lokalnim medijima, treba da podrži emisije, podkaste i kampanje koje promovišu različitost, solidarnost i glas mladih. Mladi su istakli da su često bili meta uvredljivih sadržaja, dok institucije nisu reagovala ili su ih više plašile nego štatile.

18.Namjenska sredstva u budžetu za mlade

Grad, škole i druge institucije treba da planiraju posebne budžetske linije za potrebe mladih. To uključuje:

- programe u školama i zajednici (radionice, obuke, kampanje, savjetovališta),
- podršku omladinskim inicijativama i projektima koje kreiraju i vode mladi.

Grad treba redovno da objavljuje konkurse za škole, fakultete, učeničke inicijative i OCD koje se bave mentalnim zdravljem, borbom protiv diskriminacije, razvojem vještina i aktivizmom. Podrška ne smije biti samo finansijska – neophodno je obezbijediti i adekvatne prostore za rad, opremu i medijsku vidljivost, kako bi se ovi programi vidjeli i zaživjeli u zajednici.

V. GRAD PO MJERI MLADIH SIGURNI PROSTORI, ZDRAVO OKRUŽENJE, KULTURA I KREATIVNOST

19. Zdravo i sigurno životno okruženje

Jedna od posebno izraženih briga mladih jeste ekologija. Većina je istakla da im je izuzetno važno u kakvoj sredini žive i da su spremni da se aktiviraju po ovom pitanju.

Mladi su kao prioritet istakli kvalitet životne sredine:

- kvalitet vazduha (zagađenje, loženje, saobraćaj),
- sigurnost vode i zemljišta, posebno u kontekstu planiranih rudarskih aktivnosti (npr. rudnik na Rogozni),
- problem deponija i upravljanja otpadom.

Postoji izražena sumnja u kvalitet pijaće vode i u to da se o ovim pitanjima vodi dovoljno računa. Preporuka je da grad sistematski radi na poboljšanju kvaliteta vazduha, zaštiti vodotokova i zemljišta, te da javno i transparentno informiše građane o rezultatima mjerenja i planiranim mjerama. Zdravo okruženje je preduslov za fizičko, ali i mentalno zdravlje mladih.

20. Unapređenje javnog prevoza

Mladi postojeći gradski i međugradski prevoz opisuju kao skoro nepostojeći: linije su rijetke, vozila u lošem stanju, rasporedi nelogični i neusklađeni sa školskim obavezama, a odnos osoblja često neprofesionalan. Mladi iz sela i udaljenih naselja osjećaju se uskraćeno, jer zbog lošeg prevoza ne mogu da prisustvuju sportskim, kulturnim i društvenim aktivnostima.

Preporuka je da se uvedu nove autobuske linije i bolje povežu naselja sa školama, fakultetom, Domom zdravlja i ustanovama kulture, te da se polasci usklade ne samo sa školskim rasporedom, već i sa vannastavnim i popodnevnim aktivnostima. Jedan od velikih problema za mlade koji ne žive u centru jeste prevoz u vrijeme raspusta, kada se mnoge linije i polasci ukidaju. Potrebno je razmotriti i uvođenje povoljnijih ili besplatnih karata za učenike i studente.

Mladi su iskazali i želju da se dugoročno razmišlja o modernijim i ekološki prihvatljivim rješenjima javnog prevoza (novija vozila, kao i druge vrste prevoza poput tramvaja, trolejbusa i slično), kako bi grad bio pristupačniji, sigurniji i atraktivniji.

21. Kulturni programi i događaji za mlade

Mladi smatraju da su kulturni sadržaji nedovoljno prisutni i slabo promovirani. Kultura se često predstavlja kao „trošak“, a ne kao ulaganje u razvoj zajednice.

Preporuka je da grad i institucije podrže redovnu organizaciju koncerata, pozorišnih predstava, izložbi, filmskih projekcija, tribina i festivala, posebno onih koje kreiraju i vode mladi. Škole, OCD i neformalne grupe mladih treba uključiti kao ravnopravne partnere u osmišljavanju ovih programa.

Potrebno je raditi i na promociji kulturnih sadržaja i podizanju svijesti o njihovoj važnosti, posebno kod mladih – kroz kampanje, saradnju sa školama, medijima i društvenim mrežama. Interesovanje za kulturu je u padu, ali je upravo zato važno ulagati u nju i ohrabrivati učešće mladih, jer je to od značajnog društvenog interesa.

Oko 80% mladih smatra da kulturnih sadržaja nema dovoljno ili da ih treba biti znatno više. Smatraju da je potrebno unaprijediti ponudu, ali i bolje ih informisati o programima, jer i oni sadržaji koji postoje često ne dopiru do njih – što se jasno vidi iz ovog procenta.

22. Prostor i mlade

Lokalna samouprava, škole i druge institucije treba da obezbijede sigurne i inkluzivne fizičke prostore – omladinske klubove i centre za učenje i druženje – gdje mladi mogu da borave izvan kafića i ulice. Ti prostori treba da nude radionice, kurseve, kulturne događaje, savjetovanje, radne stolove za učenje, kreativne sadržaje i muziku.

Upravljanje ovim prostorima može biti povjereno mladima, OCD, institucijama ili kroz partnerski model. Trenutno u gradu postoji vrlo malo ovakvih prostora, sa ograničenim kapacitetima, a preko 60% mladih ne zna da li uopšte postoje bilo kakvi prostori namijenjeni mladima. Posebno je važno da omladinski prostori budu dostupni i mladima iz naselja van samog centra grada.

Za grad veličine Novog Pazara, postojeći kapacitet čitaonica je takođe nedovoljan. Mladi ukazuju da trenutno postoji samo jedna čitaonica, koja ni približno ne zadovoljava njihove potrebe.

Preporučuje se osnivanje većih, savremenih čitaonica i bibliotečkih prostora prilagođenih mladima, sa dovoljnim brojem radnih mjesta, pristupom internetu, kao i mirnim i grupnim zonama za rad. Takvi prostori bi značajno doprinijeli kvalitetnijem učenju, pripremi ispita i razvoju kulture čitanja među mladima.

23. Više javnih površina i sportskih terena, posebno van centra grada

Skoro svi veći javni prostori u Novom Pazaru koncentrisani su u centru grada. Mladi navode da u mnogim naseljima nema uređenih površina za šetnju, odmor, igru ili sportske aktivnosti.

Preporuka je da se planiranjem urbanog razvoja obuhvate i periferna naselja i okolna mjesta: izgradnja parkova, igrališta, sportskih terena i prostora za okupljanje. Time se mladima van centra pruža prilika za zdrave i kvalitetne sadržaje, a smanjuje se osjećaj zapostavljenosti i isključenosti.

24. Inkluzivni i pristupačni prostori za mlade sa invaliditetom

Mladi sa invaliditetom često se suočavaju sa fizičkim preprekama – nepristupačnim ulazima, nedostatkom rampi, loše prilagođenim trotoarima i javnim prostorima.

Preporuka je da se svi novi i postojeći prostori za mlade (škole, sportski tereni, kulturni centri, omladinski klubovi i institucije) učine fizički pristupačnim: rampe, liftovi, prilagođene staze i jasna signalizacija. Posebno je važno prilagoditi javnu infrastrukturu – trotoare, prelaze, stanice javnog prevoza – kako bi mladi sa invaliditetom mogli ravnopravno učestvovati u životu zajednice.

VI. POŠTENE ŠANSE ZA RAD, RAZVOJ I OSTANAK U SVOM GRADU

25. Zapošljavanje mladih, karijerno vođenje i lokalni razvoj

Mladi su posebno zabrinuti zbog partijskog i stranačkog zapošljavanja, koje doživljavaju kao nepravdu i ozbiljnu prepreku. Preporuka je da se javno insistira na transparentnim, meritornim procedurama zapošljavanja u javnim ustanovama.

Potrebno je razviti programe karijernog vođenja i zapošljivosti: obuke kako napisati CV, gdje tražiti posao, kako koristiti online platforme, simulacije intervjua i upoznavanje sa radom Nacionalne službe za zapošljavanje. Mnogi mladi ne znaju koje mogućnosti postoje, niti kako da se prijave.

Preporučuje se razvoj lokalnih programa prakse, pripravništva, sezonskih i kratkoročnih poslova za mlade, kao i podsticaja poslodavcima za zapošljavanje mladih. Važan segment je podrška mladom preduzetništvu kroz savjetodavne servise, male grantove i zajedničke radne prostore.

Neophodno je uspostaviti sistemsku saradnju između Zavoda za zapošljavanje, srednjih škola i fakulteta kako bi mladi pravovremeno bili informisani o traženim kadrovima i realnim mogućnostima zapošljavanja u lokalnoj zajednici. Mladi smatraju da bi mnogi rado ostali u Novom Pazaru ako bi imali dostojanstvene i stabilne prilike – zato je potrebna jasna strategija zadržavanja mladih u gradu.

26. Tehnološki i karijerni centri, programi za nauku, umjetnost i zanate

Mladi traže specifične prostore i programe u kojima mogu da razvijaju svoje interese u oblasti tehnologije, nauke, umjetnosti i zanata: IT klubove, naučne klubove, dramske i muzičke radionice, likovne ateljee, „makerspace“ prostore i slične koncepte.

Preporuka je da grad, škole i OCD razviju tehnološke i karijerne centre u kojima bi mladi mogli da uče programiranje, robotiku, dizajn, zanatske vještine, muziku i druge kreativne discipline, uz podršku mentora i pristup potrebnoj opremi.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA I PODRŠKE MLADIMA U NOVOM PAZARU

Deklaracija mladih i smjernice za škole, institucije i lokalnu samoupravu

MI, MLADI, TRAŽIMO I ZAHTIJEVAMO:

I. SVOJA PRAVA, STVARAN GLAS U ODLUČIVANJU I ŽIVOT BEZ NASILJA I DISKRIMINACIJI

1. Uključivanje mladih u procese odlučivanja
2. Sistematsko uvođenje ema ljudskih prava, dječijih prava i prava maldih
3. Nulta tolerancija u nasilju, govoru mržnje, uznemiravanje i diskiminaciju
4. Omogućiti slobodno djevoanje i aktivizam mladih

II. PODRŠKU ZA SVOJE MENTALNO ZDRAVLJE, SIGURNE LJUDE OD POVJERENJA I DOSTUPNA SAVJETOVALIŠTA

5. Uspostavljanje savjetovališta za mlade
6. Jačanje uloge stručne službe u školama
7. Radionice o mentalnom zdravlju i komunikaciji
8. Osnivanje bračnog i porodičnog savjetovališta

III. OBRAZOVANJE KOJE IH ZAISTA OSNAŽUJE, AKTIVNE PREDSTAVNIKE I PARTNERSTVA

9. Dostojanstveni uslovi studiranja u svim gradovima -funkcionalan univezitet, studentski dom i menza
10. Aktivni i osnaženi učenički parlament
11. Neformalno obrazovanje i programi podrške za mlade
12. Više praktičnih aktivnosti u školama
13. Partnerstvo škola, OCD i lokalne samouprave
14. Uključivanje roditelja kao partnera

IV. JASNE POLITIKE, STAVOVE I RESURSE DA MALDI BUDU PRIORITET U STRATEGIJAMA, A NE SAMO U SLOGANIMA

15. Obnova povjerenja u institucije
16. Izrada lokalne strategije i akcionog plana za mlade
17. Odgovoran javni govor i medijska podrška
18. Namjenska sredstva u budžetu za mlade

V. GRAD PO MJERI MLADIH SIGURNI PROSTORI, ZDRAVO OKRUŽENJE, KULTURA I KREATIVNOST

19. Zdravo i sigurno životno okruženje
20. Unapređenje javnog prevoza
21. Kulturni programi i događaji za mlade
22. Prostori za mlade
23. Više javnih površina i sportskih terena, posebno van centra grada
24. Inkluzivni i pristupačni prostori za mlade sa invaliditetom

VI. POŠTENE ŠANSE ZA RAD, RAZVOJ I OSTANAK U SVOM GRADU

25. Zapošljenje mladih, karijerno vođenje i lokalni razvoj
26. Tehnološki i karijerni centri, programi za nauku, umjetnost i zanate

Novi Pazar
Novembar, 2025.godine

Preporuke su nastale u okviru projekta "Glas mladih: Od prava do promena" koji sprovodi Udruženje Svetionik kao deo šireg projekta "Prava deteta su ljudska prava" koji realizuje Užički centar za prava deteta auz podršku Evropske unije.

Ovaj materijal objavljen je uz podršku Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovoran je isključivo udruženje Svetioniki on nužno ne odražava stavove Evropske unije.